

HOBSBAWM

Richard J. Evans: Eric Hobsbawm. *A Life in History*. Little–Brown, 800 old., £35.

The Guardian, 2019. február 10.

Angliában, pontosabban Anglia kényelmes vidékein még mindig rendkívüli ténynek számít, ha valaki kommunista volt. Persze nincs benne semmi különös Olasz- vagy Franciországban, Brazíliában vagy Bengálban, de Yorkshire déli részén, sőt bizonyosan Skóciában sem, ahol az 1945 után létrehozott intézmények oly sokat köszönhetnek a tapintatos kommunista kezdeményezéseknek.

Ez az udvarias csodálkozás még mindig kibillenti Eric Hobsbawm megítélését. Míg élt, a recenzensek és interjúkészítők nem állták meg, hogy meg ne kérdezzék: „Hogyhogy Ön még most is?” Ebből lett később a „Hogy tehette?”. Richard Evans, a mostani vaskos életrajzi könyv szerzője maga is történész, nézetei pedig inkább szociáldemokrata, semmint marxista színezetűek. Igyekszik elkerülni a fenti szokványos fordulatot: „Ez az életrajz,[...] nem hanyagolja ugyan el Eric intellektuális és politikai fejlődését, ám figyelem mindenképp a személyes tapasztalataira, a belső életére irányul.”

Így azután Evansnál általában a háttérbe szorul Hobsbawm elköteleződése amellett, amit egykor marxizmus-leninizmusnak mondtak. Ehelyett azt vizsgálja, hogyan formálta a félelmetes XX. század politikai környezete Hobsbawm ízlését, pályáját és kapcsolatait. Brit állampolgárként az egyiptomi Alexandriában született (sosem volt menekült, még ha volt is közép-európai zsidó kulturális öröksége), majd Bécsben töltötte a szegénység rémétől kísért kora gyermekségét, hogy elárult tinédzserként

érkezzen meg 1931 izgató és viharos Berlinjébe, amikor a weimari köztársaság már haldoklott, és a Német Kommunista Párt végső utcai harcait vívta az egyre erősödő nácikkal.

Égett a világ, Hobsbawm is láng-ra kapott, és bekapcsolódott a harcokba. Aligha tehetett mást. Evans – kissé erőtlennül – azt sugallja, hogy Hobsbawm azért lépett be a kommunista pártba, mert menekülni akart a szegénység szégyenétől – ütött-kopott biciklijé annyira ócskának mutatkozott iskolatársai fényes kerékpárjai mellett. Ennél bizonyosan többet nyomott a latban, hogy úgy érezhette, az első vonalban harcol az arageddoni csatában. Nancy nővérével együtt minden veszéllyel dacolva éltek Berlinben. Hitler hatalomra jutása után is folytatták a „vörös” broszúrák terjesztését mindaddig, amíg nagybátyjuk 1933 elején át nem költöztette az egész családot Nagy-Britanniába – s még csak nem is azért, hogy megmeneküljenek az üldöztetéstől (ahogyan többnyire feltételeztük), hanem tisztán üzleti okokból.

A kommunisták a hatalomért küzdöttek, nem csak azért, hogy megvédjék a köztársaságot a náciktól. Vereségük – jelentette ki Hobsbawm sokkal később – élete leginkább meghatározó politikai tapasztalata volt. Nemcsak a harc drámaisága miatt, hanem mert – mint mondta – „a szocialista–kommunista szakítás legszektásabb pontján vált felnőtté”, a Komintern katasztrófális politikájának közegében, amely egyaránt halálos ellenségének tekintette a fasizmust és a szociáldemokráciát. Hobsbawm a Szovjetunió és Sztálin elvtárs csillogó szemű híveként érkezett Londonba, de azután a széles körű baloldali-progresszív szövetségek melletti érvelés nyoma rá bélyegét egész politikai tevékenységére, elutasítva azt a gyakran paranoiás elzárkózást, amely Nagy-Britannia Kommunista Pártjának vezetőit jellemezte. Ez a stratégia vezette el közel 40 évvel később a New Labourért érzett, rövid ideig tartó lelkesedéshez.

Hobsbawm egyszer azt mondta, 16 éves korában határozta el, hogy történész lesz. Evans erre nem talált semmilyen bizonyítékot, arra viszont igen, hogy az ifjú Hobsbawm Lon-

donban megszállottan olvasta a marxista klasszikusokat, és elmélyült a francia és német szépirodalomban, a költészetben és az irodalomtörténetben – mindenekelőtt pedig a „természetben”. Evans csodálatos, túlradó prózában teleírt lapokat ásott elő a hagyatékából – például a londoni ködőről. Ekkoriban kapott rá Hobsbawm a ritka madárfajok azonosítására és katalogizálására is. Még élete végén is hegyet mászott a szeretett walesi tájon; miközben hatalmas mennyiségű irományt és pipafüstöt produkált, egyáltalán nem volt afféle sápatag, íróasztala rabjaként élő értelmiségi.

18 évesen, amikor felvették a cambridge-i King’s College-ba, „magas, szögletes, sovány, csúnya fickónak” látta magát. Ám ha már kilógott a sorból, ennek maga akarta megválasztani a módját. A berlini iskolában azzal tűnt ki, hogy ő volt az „angol fiú”, amit talán el is fogadott. Életrajzírója szerint ösztönösen is mindig a játékter szélére húzódott, csak egy pontig vett részt a játékban, de mindig jól láthatóan. Későbbi politizálásában – mindenekelőtt a Nagy-Britannia Kommunista Pártja vezetőivel kialakult bosszankodó és bőszítő viszonyában – sem ment igazán sohasem túl a „határon”. Ott álldogált a határnál, de még belül. Voltak beltagok, akik felszólították, hogy tűnjön onnan, és kültagok, akik azt üvöltötték, hogy lépjen már át a kerítésen, amit soha nem tett meg. Ha barátai arról faggatták, miért maradt a pártban, azt mondogatta: „Sohase mondj le. Várd meg, míg kizárnak.” Ám a párt nem tette meg neki ezt a szívességet, noha gyakran csak egy hajszálon múlt. Ha kilép, elmerült volna egy nagy, irányt vesztett tömegben. Azt mondogatta, nem óhajt az egykori kommunisták klubjához tartozni. Kitartott egy új, igazságos világ elvakító látomása mellett, amely még Berlinben érte és formálta át: először értelmét és lelkiismeretét alárendelve a pártfegyelemnek, később pedig a vezetőség heves, de „belső” kritikusaként.

Vonzódása a fősodort épp csak a szélről kísérő élethez hosszú ideig meghatározta szakmai és magánéletét egyaránt. Történelmi pályája elején energiái nagy részét a XIX. századnak szentelte – már hetvenen is jóval túl

volt, amikor a saját százada felé fordult, és megírta *A szélsőségek kora* című nagyszerű könyvét arról a rövid XX. századról, amelyről azt tartotta, hogy a „legforradalmibb korszak volt a földkerekség írott történelmében”. 1959-ben látott napvilágot a *Primitív lázadók*, amelyből kiviláglott, mennyire izgatják a marginális népi felkelések, a „társadalmi banditizmus”. Amikor a kommunista ortodoxia szentté avatta az „autentikus” népzénet, Hobsbawm Nagy-Britannia legkifinomultabb jazz-kritikusa volt Francis Newton álnéven – a komoly egyetemek tudós történése egyben éjszakai bagolyként élt a Sohóban a „cicák” és „pipik” körében, egy ideig kapcsolatban egy bájos, rész munkaidős prostituálttal.

Addigra már kiheverte Muriel Seammannel kötött „elvtársi” házasságát. Egyikük se tudta igazán, mit akar („Érzéseimből arra kell következtetnem, hogy szerelmes vagyok”), de a házasság még nyolc évig tovább botladozott, míg végre kínok közt darabokra hullott, s évekig elhúzódó depresszióba taszította Hobsbawmot. Nem hiszem, hogy Muriel utolsó „Kedves Eric”-levelének közlésével Evans bármit is nyújt azon kívül, hogy zavarba hozza az olvasót.

Viszont Hobsbawmot ekkor már figyelte az MI5.¹ Már a háború alatt is megfigyelés alatt állt, amikor a Royal Engineers egységében szolgált, katonai előadó lett, és „lázítóan” szovjetbarát eszméket és nézeteket hirdetett („Második frontot, most!”). Noha lehallgatott telefonbeszélgetéseiből és felnyitott leveleiből semmiféle terhelő tény nem került elő, az MI5 levéltára mégis olyan izgalmas forrásokat rejtett Evans számára, amelyekeken csak Hobsbawm eleven stílusú és mélyen elgondolkodtató naplói tesznek túl.

Nem éppen vidám szórakozás 1956 előtt tett politikai kijelentéseit olvasni. Úgy vélte, „bölcshúzás” volt Sztálintól a német-szovjet paktum megkötése 1939-ben; elfogadta, hogy „védekező” jellegű volt Finnország szovjet megtámadása; elítélte a pártot megtagadó renegátokat, például Arthur Koestlert. Belátta, hogy „nem lehetett

könnyű” Feliks Dzerzsinszkijnek, a szovjet titkosrendőrség megalapítójának, hogy embereket kell lelővetnie – de ezt az „objektív kegyetlenséget” szerinte igazolta „a proletariátusba és a mozgalom jövőjébe vetett hit”.

Am Evans azt is bemutatja, milyen hamar vált a háború utáni évtizedben Hobsbawmból tüske a párt testében,

HOBBSAWM MAGYARUL MÉG NEM MEGJELENT FONTOS KÖNYVEI

The Jazz Scene

MacGibbon & Kee, 1959

(Francis Newton álnéven)

Workers: Worlds of Labour

Pantheon, 1985

Globalisation, Democracy and Terrorism

Little, Bown, 2007

How to Change the World:

Reflections on Marx and Marxism.

Yale University Press, 2011

aki felpanaszolja a belső demokrácia hiányát és a párt képtelenségét arra, hogy bármit is bíráljon, ami szovjet – még jóval Magyarország szovjet megszállása előtt, ami azután 1956-ban porba sújtotta a brit kommunizmust. A párt „történész csoportja” szétesett, de létrehívta az értelmiségi új baloldalt; a Hobsbawm szívéhez oly közel álló folyóirat, a *Past & Present* pedig a független marxista francia történészek *Annales*-jával egyenrangú orgánummá vált.

A könyvből kiderül, hogyan táplálták személyes kapcsolatok is Hobsbawm intenzív érdeklődését először a dél-európai – főleg az itáliai –, majd a latin-amerikai paraszti társadalmak iránt. (Mint egyszer bánatosan beismerte nekem, régebben azt gondolta, két intézmény nem éri meg a XXI. századot: a katolikus egyház és a parasztság.) Ezekben az országokban sokkal híresebb és szélesebb körben olvasott szerző lett, mint Nagy-Britanniában. Evans munkáját sok kritika érte amiatt, hogy túlzott részletességgel tárgyalja hőse jövedelmét, kiadói szerződéseit és könyvei eladott példányszámát, de aligha mérhető fel Hobsbawm világméretű hatása, ha nem tudjuk, hogy Braziliában több

mint egymillió példányban keltek el a könyvei.

Az életrajz elbeszéli e mára klaszszikus művek – a „kora”-sorozat: *A forradalmak kora*, *A tőke kora*, *A szélsőségek kora*, *A birodalmak kora* (ez személyes kedvencem, angol címe *The Age of Industry and Empire*), *The Invention of Tradition* – belső történetét. Maradandók-e? Hobsbawm maga ironikus és realista módján úgy gondolta, nem: mind arra vár, hogy meghaladják. Bizonyos, hogy némely hiányosság már most is nyilvánvaló. Soha nem értette meg igazán a nacionalizmust, és megvetette a poszt-modernizmust. Kiábrándító, hogy maradék baloldali párthűségével ösztönösen haragudott a nőmozgalomra, nem tudta megbocsátani, hogy szenvedélyesen támadásba lendültek ahelyett, hogy bevárták volna a forradalmat. Az identitásválasztás énközpontú, széttozozott politikája pedig egyenesen kétségbe ejtette.

Hobsbawmból úgymond „kedves ember” lett: vendégszerető, bölcs és meghatóan ragaszkodó a barátaihoz. Marlene Schwarzczal 1962-ben kötött házassága az életét mentette meg. Megadta neki a belső boldogságot, amellyel el tudta viselni a szocializmus reményének szertefoszlása után a jövőt illető borulását.

Evans megrajzolta egy nagy tudós portréját, akit megbecsülnek, ám – ahogy ez lenni szokott – feltűnően az establishmenten kívül állt. 95 évig élt, teljesen megőrizve szellemi erejét. A könyvei is sokáig fognak élni, mert ellenállhatatlanul jó stílusban íródtak. És azért is, mert mind arról szól, hogyan küzd szerte a világon a Sokaság a Kevések hatalma, gőgje és mohósága ellen – és az a harc nem ér egyhamar véget.

NEAL ASCHERSON
Wessely Anna fordítása

1 ■ Military Intelligence Section 5 – az Egyesült Királyság kémelhárító és nemzetbiztonsági ügynöksége.

A LEGNEHEZEBB PÁLYA

Zeynep Tufekci: *Twitter and Tear Gas: The Power and Fragility of Networked Protest*. Yale University Press, 2017. 326 old., \$26

Leslie R. Crutchfield: *How Change Happens. Why Some Social Movements Succeed While Others Don't*. Wiley, 2018. 228 old., \$30

New York Review of Books, 2019. február 7.

A 2016. évi választások óta eltelt két évben Donald Trump olyan politikai koncepciókat és gyakorlatokat ösztönzött, amelyek demagógiájukkal, idegenellenességükkel és kegyetlenségükkel párjukat ritkítják a washingtoni kormányzás utóbbi évtizedeinek történetében. Ugyanakkor évtizedek óta nem nagyon tapasztaltunk a jelenlegihez fogható mértékű elkötelezett társadalmi aktivizmust. A Nők Menete, a muzulmánok kitiltása ellen tiltakozó reptéri tüntetések, a zsúfolásig megtelt városi termek a Megfizethető Ellátást szabályozó törvény védelmében, a tiltakozások a bevándorló családok szétválasztása és Trump fenyegetőzései ellen, hogy deportálja mindazokat az iratok nélkül érkezett kiskorúakat, akiknek az Obama-adminisztráció már jogi státuszt biztosított, a mozgalom-má kinőtt #MeToo fellépés, a diákok által vezetett Menet Az Életünkért a szigorúbb fegyvertartási szabályozás követelésével és a széles körű tiltakozás Brett Kavanaugh-nak a Legfelső Bíróság tagjává való kinevezése ellen csak a legnagyobb nyilvánosságot kapó megnyilvánulásai a polgárok elszántságának, hogy szembeforduljanak Trumpnak a polgárjogokat, a szabadságjogokat és az alkotmányos normákat sértő támadásaival.

Ezen elköteleződés kevésbé nyilvánvaló jelei közé tartozik a *New York Times* és a *Washington Post* új előfizetőinek tömege, mivel épp ez a két lap

roja fel a kormánzatnak, ha könnyelműen semmibe veszi az igazságot. Az Amerikai Polgárjogi Egyesület (*American Civil Liberties Union*, amelynek jogi igazgatója vagyok) tagsága pedig megnégyszereződött. Már Trump megválasztása előtt is a miénk volt a legnagyobb polgárjogi és szabadságjogi szervezet az Egyesült Államokban, de addig 1,8 milliós tagságunk 2018 novembere óta 400 millióra duzzadt. Drámai mértékben megnövekedett a többi, a Trump által megtámadott alkotmányos és környezeti értékeket védő nonprofit szervezet támogatottsága is.

A Menet Az Életünkért tüntetése a fegyvertartás korlátozásáért, 2018

Ez a tenniakarás tükröződött a 2018. évi félidős választásokban: sokan vettek részt, a demokraták nagyon jól teljesítettek, pedig korábban évtizedekig nem volt ennyire erős a gazdaság, amelyet Trump csak megörökölt. A demokraták 40 hellyel többre tettek szert a Képviselőházban – 1947 óta nem volt a pártnak ekkora nettó nyeresége egy választásból –, továbbá elnyertek 7 kormányzói posztot és több száz – korábban republikánus – képviselői helyet az egyes államok törvényhozásában.

A civil szerveződésű csoportok óriási erőfeszítéseket tettek azért, nehogy 2018-ban megismétlődjék, ami két évvel korábban történt, amikor Trump biztos győzelmet a demokrata szavazók csekély részvétele tette lehetővé.¹ A Menet Az Életünkért például megalakulásától fogva azt hangsúlyozta, hogy „ki kell szavazni őket” a hatalomból, és az egész nemzetre kiterjedő „menj el szavazni” jelszóval mozgósított. A nők azzal válaszoltak a bevallottan szexuálisan erőszakoskodó politikai megválasztására, hogy rekordszámban jelöltették magukat – és nyertek. Az ACLU (az Amerikai Pol-

gárjogi Egyesület) egy alulról kiinduló mozgósító kampánnyal készült: a Nép Hatalma (*People Power*) a városokban és a körzetekben szervezte a polgárok laza hálózatait a helyi hatóságokkal folytatott közös munkára a polgárjogok és szabadságjogok előmozdításáért. Továbbá dollármilliókat fordított a polgárjogi népszavazási kezdeményezésekre, köztük arra a floridai népszavazásra, amely visszaadta 1,4 millió floridai szavazati jogát, akik már letöltötték büntetésüket.

Ez a cselekvő demokrácia. Ha egy elnököt úgy választottak meg, hogy ellenfelénél közel hárommillióval kevesebb szavazatot kapott, s ezután ellentmondásos kezdeményezések sorával igyekszik szélsőséges bázisának kedvében járni, noha elfogadottsági rátája általában a 40%-ot sem éri el, akkor a demokratikus folyamatnak ehhez kell igazodnia. Ez bizonyos fokig be is következett: a polgárok a demokrácia két legfontosabb eszközével – megszólalásaikkal és szavazatukkal – jelezték, hogy helytelenítik az elnök politikáját.

Kérdés, hogy ez az akció elvezet-e értelmes, hosszú távú politikai és társadalmi változáshoz. A félidős választások fontos korai jelzőszáma azt mutatja, hogy igen. Ha a Trump okozta fenyegetettség felsorakoztatja a progresszív polgárokat és csoportokat, akkor valódi, tartós reformoknak nézhetünk elébe. Ha elkopik vagy szétforgácsolódik az ellenállás Trump-pal szemben, a jövőjét szívósan kitartó bázisa határozhatja meg – akkor is, ha a választópolgároknak csak egy kisebbségét képviseli.

Zeynep Tufekci könyve, a *Twitter and Tear Gas: The Power and Fragility of Networked Protest* (Twitter és könnygáz – A hálózatosan szervezett tiltakozás ereje és törékenysége) óvatosságra int. Lehet, hogy a baloldali társadalmi aktivizmus mértéke többek között azért is nőtt meg annyira Trump megválasztása óta, mert az internet korában annyival könnyebbé vált a politikai részvétel. Mintha a közösségi média mindig is velünk lett volna. Pedig az első iPhone-t 2007-ben dobták piacra, a Twitter-t 2006-ban indították el, a Facebookot meg 2004-ben. Tufekci jól szemlélteti, milyen jelentősen könnyebb lett a tiltakozás

¹ ■ A 2016-os részvételi arányok hatásáról lásd Michael Tomasky: *The Midterms: So Close, So Far Apart*. *The New York Review*, 2018. december 20.

megszervezése, a cselekvések koordinációja, az azonosulás és szövetkezés a hasonló gondolkodású polgárokkal. Azaz a Trump által kiváltott páratlanul erős veszélyérzet kétségtelenül az egyik oka a polgári aktivizmus mértékének és energiájának, és az is tény, hogy az ellenzék megszervezésének eszközei még sosem voltak ennyire demokratikusak.

A Közel-Kelet önkényuralmi rendszereivel való elégedetlenség például régóta tart, ám csak a közösségi média ottani elterjedésével került sor az arab tavaszra. A közösségi média tette lehetővé, hogy a másként gondolkodók „leküzdjék a cenzúrát, összehangolják a tiltakozást, megszervezzék a logisztikát, és olyan könnyedséggel terjesszék a humor és az elutasítás hangját, ami kész csodának tűnt volna a korábbi nemzedékek szemében” – írja Tufekci. Ám az arab tavasz aligha lett sikertörténet. Mint Robert Worth bemutatta *A Rage for Order* (A rend dühödt vágya) című könyvében,² a népi tiltakozásnak sok országban sikerült megdöntenie az önkényuralmi rezsimet, ám az eredmény többnyire csak egy újabb önkényuralmi garnitúra lett, nem pedig átmenet a demokráciába.

Lehet, hogy valódi reform részben azért sem sikerülhetett a Közel-Keleten, mert a közösségi média annyira ügyesen hívta a tiltakozókat az utcára. Tufekci megjegyzi: az USA-ban 1955-ben a montgomeryi buszbojkotthoz és 1963-ban a Washingtonba tartó menethez aktivisták légióinak többéves munkája kellett, hogy kialakítsák azokat a hálózatokat, kapcsolatokat, szervezeteket és megtalálják azokat a vezetőket, amelyekkel-akikkel fenntartható lett a bojkott és megvalósítható a menet.

Ezzel szemben ma egy nagy tüntetés hetek alatt megszervezhető. A 2018 februárjában elkövetett lövöldözés után nem egészen hat hét kellett, hogy a Menet Az Életünkért országszerte több mint egy millió tüntetőt mozgósítson. A Nők Menete, a történelem legnevezetesebb beiktatás elleni tiltakozása alig több mint két hónapos előkészítést igényelt. A muzulmánok kitiltása miatt tiltakozó reptéri tüntetésekre országszerte a kitiltás kihirdetése másnapján került

szor. Mindez nem lett volna lehetséges a Twitter, a Facebook és a többi közösségimédia-eszköz nélkül.

Csakhogy éppen amiatt, hogy a közösségi média ennyire megkönnyíti a szervezést, egy tiltakozás ma már kevésbé jelentésteli indikátora egy mozgalom befolyásának, mint egykor. A Washingtoni Menet egykor a polgárjogi mozgalom intézményes erejét és hatósugarát tanúsította; a mai tiltakozások nem annyira a szervező kampány csúcspontját, mint inkább egy újabbnak a kezdetét jelentik. Mint Tufekci írja: „A hálózatos szerveződések korában egy nagy, szervezett menet vagy tiltakozás nem tekinthető a mozgalom korábbi erőgyűjtése fő eredményének, mert inkább a mozgalom nyilvános színrelépésének kezdeti mozzanata, csak az első állomása.”

Látványos kezdeteik ellenére kérdéses, vajon a Nők Menete, a #MeToo mozgalom vagy a Menet az Életünkért előmozdítja-e a tartós reformokat.

Ráadásul a közösségi média nemcsak a progresszív erőknél teszi lehetővé a hatékonyabb szerveződést, hanem az elnyomó mozgalmaknak is erőt ad. Részben a közösségi média és az internet is felelős azért, hogy az USA-ban újra felbukkantak a fehérek felsőbbrendűségét hirdető csoportok. A Ku Klux Klant, a náciakat és a többi rasszista szervezetet elítélő társadalmi normák egykor rendkívül kockázatosá tették a fehér felsőbbrendűség hívei számára, hogy felkutassák rokon gondolkodású potenciális szövetségeseiket, hogy nyilvánosan hirdessék nézeteiket. Ma a chatszobákban, a Facebook visszhangkamrájában és mindenféle honlapon rátalálnak közösségükre anélkül, hogy tartaniuk kellene a társadalmi megvetéstől. Mint Siva Vaidhyathan fejtegette *Antisocial Media: How Facebook Disconnects Us and Undermines Democracy?* (Aszociális média: Hogyan választ szét bennünket a Facebook és hogyan ássa alá a demokráciát?)³ című könyvében, a Facebook „a törzsi szerveződés fóruma”. A társulás megkönnyítésének is megvan azonban az ára.

A közösségi média – miközben megkönnyíti, hogy a másként gondolkodók egymásra találjanak, és hasznos vagy káros kollektív cselekvésbe kezdjenek – a változás erőinek aláásására

vagy semlegesítésére is felhasználható. A cenzúra hagyományos eszközei jóval kevésbé hatékonyak ebben a világban, ahol a független hangok millióival számolhatunk a célba veendő véges számú megszólalási lehetőség helyett. Ám Tufekci kimutatja, hogy a kormányok új módszereket vetnek be bírálóikkal szemben: *trollokat* és *botokat*, amelyek tömeges dezinformációjukkal aláássák a másként gondolkodó megszólalók legitimitását, és kellő mértékű zavart okoznak ahhoz, hogy túlharsogják és lefegyverezzék a másként gondolkodókat. A cél immár nem az ellenkező nézetek elfojtása, „hanem a beletörődés, a cinizmus és a tehetetlenségérzet terjesztése. Ennek sok módja van, például a közönség elárasztása információkkal, figyelmük elterelése vagy ellankasztása mindenféle érdekességgel, a helyálló információkat közlő média delegitimálása [...], szándékos zavar- és félelemkeltés, kétségek ébresztése mások szavahatóságának agresszív kétségbe vonásával, [...] álhírek előállítása vagy terjesztése, zaklató kampányok kezdeményezése.”

Tufekci még az előtt írta meg könyvét, hogy kiderült volna az orosz beavatkozás az amerikai elnökválasztási kampányba, de mintegy előre tudta, a kormányok hogyan fognak

2 ■ Robert F. Worth: *A Rage for Order: The Middle East in Turmoil, from Tahrir Square to ISIS*. Farrar, Straus and Giroux, 2016.

3 ■ Siva Vaidhyathan: *Antisocial Media: How Facebook Disconnects Us and Undermines Democracy?* Oxford University Press, New York, 2018.

4 ■ A Facebook cinkos részvételéről Trump kampányában lásd: Jacob Weisberg: *The Autocracy App*. *The New York Review*, 2018. október 25.

5 ■ Sheera Frenkel: Facebook Tackles Rising Threat: Americans Aping Russian Schemes to Deceive. *The New York Times*, 2018. október 11.

6 ■ Katie Benner – Mark Mazzetti – Ben Hubbard – Mike Isaac: *Saudis' Image Makers: A Troll Army and a Twitter Insider*. *The New York Times*, 2018. október 20.

7 ■ Mike Isaac – Kevin Roose: *Disinformation Spreads on WhatsApp Ahead of Brazilian Election*. *The New York Times*, 2018. október 19.

8 ■ Gyakran mindkét fél beveti a dezinformációs taktikát, mint például Alabamában a szenátusi választás idején, vö. Scott Shane – Alan Blinder: *Democrats Faked Online Push to Outlaw Alcohol*. *The New York Times*, 2019. január 7.

9 ■ Max Fisher: *Inside Facebook's Secret Rulebook for Global Political Speech*. *The New York Times*, 2018. december 27.

élni és visszaélni a közösségi médiával. A fenti idézetben olvasható leírás tökéletesen jellemzi Donald Trump és szövetségesei taktikáját.⁴ Az Egyesült Államokban több hazai csoport is utánozta az orosz trollok 2016-ban bevett trükkjeit, hogy előre megzavarják a 2018-as féliődés választásokat.⁵ Nagyjából ugyanígy tett a szaúdi kormány is, amikor trollokkal vette célba és borította el hangzavarral kritikusi hangját, köztük Dzsamál Hasogdzsiét is, akit később meg is gyilkoltattak.⁶ Hasonló taktikát alkalmaztak Brazíliában is, amikor a 2018. októberi elnökválasztás előtt félrevezető WhatsApp üzenetek millióival segítették egy Trump-szerű populista, Jair Bolsonaro választási győzelmét.⁷ A cenzúra már elavult, dezinformáció a divat *online*.⁸

A Facebook és a Twitter próbált tenni itt valamit, de a dezinformációt azonosítani és blokkolni rendkívül nehéz feladat. Mint a *New York Times* egyik cikkéből nemrég megtudtuk, a Facebooknak világszerte 15 000 alkalmazottja van, akik mindennap bejegyzések millióit fésűlik át a kifogásolható tartalmak kiszűrésére örökké változó, aprólékosan kidolgozott – és titkos – szabályok alapján. Egy ekkora cenzurális vállalkozásnál elkerülhetetlenek a tévedések.⁹ Jelenleg nehéz megmondani, hogy a közösségi média nyújtotta előnyök – hogy mindenki szóhoz juthat és a politikai társulások megszervezése sokkal egyszerűbb lett – ellensúlyozzák-e még a jelentős hátrányokat: a törzsiesség ösztönzését, a dezinformációk széles körű terjedését, a megosztott tényközlésekbe vetett hit felmorzsolódását és az aktivizmus aláadását. Visszatekintve már eléggé naivnak tűnik az ujjongás, amely az új technológiának az arab tavaszban játszott szerepét kísérte.

Ha a közösségi média legnagyobb ajándéka a kommunikáció demokratizálása, a legnagyobb veszélye a cinizmus és a bizalmatlanság felerősítése. Ha a portálok dezinformációkkal fertőzöttek, a felhasználók nehezen tudják megállapítani, mi az igazság. Ha pedig az eseményekről csak olyan beszámolók kerülnek eléjük, amelyek megerősítik sejtelmüket, hogy mennyire nehéz változásokat elérni, akkor könnyen feladják reményeiket, és inkább nem tesznek semmit. Vagyis

a végeredmény a status quót kétségbe vonó megnyilatkozásokat illetően ugyanaz, mintha cenzúráznák őket.

Más szóval a közösségi média legalább annyira lehet gátja, mint előmozdítója a hatékony politikai szervezkedésnek. Ahhoz, hogy a ma kibontakozó mozgalmak sikeresek legyenek, le kell jönniük a megalakulásukat és kezdeti sikereiket támogató *online* felületekről, és ki kell alakítaniuk a maguk hagyományosabb intézményi struktúráit, hogy legalább annyira aktívan működjenek az *offline* világban, mint *online*. Egy adott pillanatban egy üzenethez még elég lehet egy *hashtag* (#), de egy mozgalomhoz több kell.

Leslie Crutchfield könyve – *How Change Happens: Why Some Social Movements Succeed While Others Don't* (Mitől lesz változás – Miért sikeres az egyik társadalmi mozgalom, és a másik miért nem?) – hasznos útmutatással szolgál sok egyénnek és csoportnak, akiket és amelyeket Trump megválasztása cselekvésre készített. Crutchfield az elmúlt évtizedek különböző amerikai mozgalmainak tanulmányozásából próbálta leszűrni, mi volt a hatékony mozgalmak közös vonása. Vizsgálta a dohányzás vagy a részeg autóvezetés elleni kampányokat, a fegyverviselés alkotmányos joga és a házaspárok egyenlősége továbbfejlesztéséért, a savas esők visszaszorításáért indított mozgalmakat; jóval kevésbé részletesen az *Occupy Wall Street* folyamatát, a környezetvédő kampányokat, a *Tea Party* és a *Black Lives Matter* („A feketék élete is számít”) mozgalmát.

A két könyv fő tanulságai három pontban foglalhatók össze. Először is, az országos változásért indított sikeres kampányok általában helyi szinten kezdődnek, és csak nagyon fokozatosan terjednek ki nemzeti szintre. Ez azt jelenti, hogy a mozgalmak akkor fejlődnek a legjobban, ha először a helyi csoportokat ösztönzik, amelyek ugyan igazodnak a nemzeti stratégiához, de saját régiójukban függetlenül kezdeményeznek és cselekszenek. Crutchfield ezt nevezi „hálózatba szervezett vezetésnek”. Ehhez az irányítottág és a függetlenség sajátos ötvözetére van szükség, mivel a fölülről kiépített országos struktúrában könnyen oda-vész a helyiek lelkesedése, ugyanak-

kor a nemzeti szintű eredményekhez koordinációra van szükség.

Az „Anyák A Részeg Vezetés Ellen” például bátorította a komoly autonómiával rendelkező helyi tagszervezetek létrehozását. 1980-ban alapították, és öt évvel később már 450 helyi tagszervezete és kétfélmillió tagja volt. A *National Rifle Association* („Nemzeti Kézifegyver Szövetség”) minden államban rendelkezett a fegyverviselési jog tagállami szintű elismeréséért harcoló szervezettel már jóval azelőtt, hogy a Legfelső Bíróság 2008-ban tárgyalni kezdte volna a fegyverviselés alkotmányos jogának kérdését. Ezzel szemben a fegyverviselés korlátozásáért indított mozgalom (*Brady Campaign to Prevent Gun Violence* – „Brady-kampány a fegyveres erőszak megelőzésére”) Washingtonra koncentrálna erőit, és alig volt jelen az egyes államokban, amivel megkönnyítette a *National Rifle Association* dolgát. Crutchfield megállapítja, hogy „az 1980-as évek óta a sikeres mozgalmak mind azt az utat választották, hogy először az egyes államokban szervezkedtek – akár a fegyverviselés jogáról, akár a dohányzás korlátozásáról vagy a részeg vezetés visszaszorításáról volt szó”.

A fegyverviselés korlátozásáért szervezett mozgalom időközben tanult hibájából, és a Michael Bloomberg által 2014-ben alapított *Everytown for Gun Safety* („Fegyverkorlátozást minden városba”) maga is igyekszik követni az NRA-nak az állami szintre összpontosító stratégiáját. Ha a Menet az Életünkért együtt tud működni velük, jó eséllyel valódi változásba fordíthatja át azt az országos figyelmet, amelyet a parklandi lövöldözésre adott fellelkesítő reakciója ébresztett. Ám ehhez az intézményszervezés fáradságos munkájára lesz szükség az egyes államok szintjén.

Másodsor: mindkét szerző hangsúlyozza, mennyire fontosak az erős struktúrájú intézmények, amelyek bizalmat élvező vezetőkre ruházzák a döntések felelősségét. Szervezet és egyértelműen kijelölt kompetenciák nélkül a mozgalmak szét is eshetnek, amikor ügyesen kellene reagálniuk a változó körülményekre. Tufekci egy ilyen „taktikai lefagyást” nevez meg az arab tavasz kudarcának egyik okaként: a közösségi médiára támaszko-

Trump beszédet mond a Nemzeti Kézifegyver Szövetség éves kongresszusán, 2019. április

dó tiltakozások nem alakították ki azt a fajta szervezeti cselekvőképességet, amely szükség esetén lehetővé tette volna a taktikai elmozdulást. Mindkét szerző ezt tartja az intézményekkel és a hierarchiákkal élesen szembeforduló *Occupy Wall Street* esetében is a kritikus gyengeségnek, ami végül gyakran diszfunkcionális eredményre vezetett.

Harmadszor: a választások kulcsszerepet játszanak a reformot követelő mozgalmak sikerében. Mind a *Tea Party*, mind az *Occupy Wall Street* alulról szerveződött, de míg a Tea Párt csak avval törődött, hogy a nézeteket tükröző képviselőket válasszon, az *Occupy* foga nem fült a közönséges politikához. Az egyik bekapcsolódott a demokráciába, a másik kiszállt belőle. Míg a Tea Párt tartós befolyásra tett szert, az *Occupy* már a múlté. Az is igaz, hogy összevetésük nem igazán méltányos, tekintve, hogy a Tea Pártot több millió dollárral támogatták – amit Jane Mayer feltárt *Dark Money* (Sötét pénzek) című könyvében.¹⁰ Am mindazonáltal tény, hogy az Egyesült Államokban a demokratikus folyamaton át vezet út a reformokhoz.

A nők kezdettől a Trump elleni tiltakozás középpontjában állnak, s ez valószínűleg így is marad. Régóta ki vannak téve szexuális zaklatásnak, ám az, hogy olyasvalaki lett az Államok elnöke, aki még el is dicsekszik azzal, hogyan használja ki kiváltsá-

gos helyzetét, amikor letámad nőket, átszakított valamiféle gátat. 2016 óta az ACLU (*Civil Liberties Union*) új tagjainak többsége nő. A kongresszusba először beválasztott képviselők jelenlegi csoportjában több a nő, mint korábban bármikor. A nők tiltakozása nem tudta ugyan megakadályozni Kavanaugh kinevezését a Legfelső Bíróság tagjává, viszont éppen ez a kudarc készíthet még többeket arra, hogy folytassák a harcot Trump ellen és a nők egyenlőségéért és méltóságáért. (Annak idején, 1991-ben Clarence Thomas kinevezése, amivel semmibe vették Anita Hill meggyőző szexuális zaklatás-vádját, a „nők évét” hozta el, és a nők a következő választáson meg is büntették a republikánusokat.)

A #MeToo mozgalom is figyelemre méltó változásokat ért el. A Microsoft, az Uber és a Lyft a munkaszerződésekben kivette a szexuális zaklatást azon panaszok közül, amelyek esetében kötelező a döntőbírósi eljárás, a Condé Nast médiacég pedig új viselkedési szabályzatot vezetett be a fotómodellekkel végzett munkában. Számos nagy szállodalánc riasztóval látta el munkatársait, hogy azonnal jelezhessék a biztonságiagnak, ha egy vendég zaklatni próbálja őket. Négy olyan állam is van már – Maryland, Vermont, Tennessee és Washington –, ahol tilos olyan titoktartási feltételeket beépíteni a munkaszerződésbe, amely

lehetővé tenné a munkaadónak, hogy eltitkolja a zaklatási panaszokat.¹¹

Crutchfield és Tufekci egyaránt azt a következtetést vonja le, hogy a reformok folytatódása azon múlik, sikerül-e a mozgalom energiáját hasznosan átvezetni az országos és a helyi szintű szervezetekbe és a választási politikába. A #MeToo mozgalom hívta létre a Lejárt Az Idő Jogvédelmi Alapot (*Time's Up Legal Defense Fund*), amely anyagi segítséggel kiegészített jogi támogatást biztosít a szexuális zaklatások és támadások áldozatainak. A nőmozgalom már számos jól működő szervezetet teremtett a szexuális zaklatások és támadások megelőzésére és következményeik enyhítésére, köztük az ismertebbek: *National Women's Law Center*, *Alianza Nacional de Campesinas*, *Restaurant Opportunities Centers United*, *Girls for Gender Equity*, *ACLU*, *National Domestic Workers Alliance*. Némelyiküknek állami és helyi szintű tagszervezetei is vannak. S mivel a szövetségi munkajog már tiltja a szexuális zaklatást, emberjogi magánügyvédek és az Egyenlő Munkavállalási Lehetőségek Bizottsága (*Equal Employment Opportunity Commission*) is fontos szerepet játszik e probléma kezelésében. Am a megosztottság aggasztó jelei is mutatkoznak immár, különösen a Nők Menetének szervezői körében.¹²

Hogy a #MeToo és a többi progresszív mozgalom kiharcolhat-e tartós reformokat, azon múlik, képesek-e együtt dolgozni számos fórumon: a tárgyalótermekben, az egyes államok törvényhozásában, a vállalatok igazgatótanácsokban és a szakszervezeti szférákban – és ami a legfontosabb, a szavazások alkalmával. Ideje mindannyiunknak letenni okostelefonunkat, levenni szemünket a képernyőkről, és együtt nekivágni a demokrácia munkájának.

DAVID COLE

Wessely Anna fordítása

10 ■ Jane Mayer: *Dark Money. The Hidden History of the Billionaires Behind the Rise of the Radical Right*. Anchor, New York, 2017.

11 ■ A #MeToo mozgalom első évében elért reformokat felsorolja Zoe Greenberg: *What Has Actually Changed in a Year*. *The New York Times*, 2018. október 6.

12 ■ Farah Stockman: *Women's March Rolled by Accusations of Anti-Semitism*. *The New York Times*, 2018. december 23.